

TIDSSKRIFT FOR
DANSKDIDAKTISK FORSKNING

Likvärdig bedömning är bred, vass och begriplig

Eric Borgström, ph.d., universitetslektor, Örebro Universitet

Spørgsmål fra Kjell Lars Berge:

Hva er din holdning til at elevenes karakterer i svenskfaget bare gis
av elevenes egen lærer? Hva krever det att få en likeverdig vurdering?

Kjell Lars undrar vad min hållning är till att betyg i svenskämnet bara ges av elevens egen lärare. Jag skulle kunna svara med en motfråga: vem skulle annars sätta betyget? Svenskläraren är den som har följt eleverna i ämnet, som känner den undervisning de fått och som sitter på absolut bredast underlag för betygsättning. Där hade den här debatikartikeln kunnat vara slut. Om det inte vore för det lilla ordet *bara*.

Det svenska systemet är under utredning, men fungerar idag lite förenklat som följer. Svenska lärare sätter betyg på sina egna elever. Betygen viktas efter ämnesstorlek och varje elev får så ett medelvärde kallat jämförelsetalet med maxtaket 20,0. Jämförelsetalet är det elever konkurrerar med när de söker in till gymnasiet. När det gäller gymnasiebetygen får elever som läst vissa kurser i moderna språk och matematik upp till 2,5 så kallade meritpoäng som adderas till jämförelsetalet så att summan – meritvärdet – blir max 22,5. Meritvärdet är det eleven konkurrerar med om platser i högre utbildning.

“ Ska svensk-
läraren ensam,
allsmäktig och
utan någon
som helst input
från annat håll
sätta betyget?

I ett urval av ämnen finns centralt utvecklade nationella prov som ett sätt för lärare att kalibrera sig mot nationellt satta normer. Längre rättade den undervisande läraren de egna elevernas prov, inklusive svenskämnets uppsatsprov. Numera gör olika skolor och huvudmän på olika vis, en del kommuner har infört central rättning, i andra fall anonymiserar man i lärarlaget. Kalibreringen är med andra ord synnerligen mjuk.

Mot denna bakgrund: Ska svenskläraren ensam, allsmäktig och utan någon som helst input från annat håll sätta betyget? Tanken blir klaustrofobisk ur ett elevperspektiv. Alla lärare är inte skickliga lärare, och även en skicklig lärare behöver input utifrån. Elever har rätt att visa sina kunskaper på fler sätt än de läraren själv rör över. Och när den tanken väl är tänkt handlar nästa om den utmaning som är varje vettigt skolsystems vita val: Vad krävs för en likvärdig bedömning?

Jag vill lyfta tre saker som svar på Kjell Lars andra fråga. För det första krävs en hög bedömningskompetens i lärarkåren. Hur vi än utformar ett bedömningssystem behöver vi ta vara på den kännedom om elevernas kunskaper som lärare besitter. För att denna kännedom ska kunna omsättas i bedömningsresultat som är av värde krävs lärare som har förmåga att skapa goda uppgifter och bedömningsverktyg och att värdera elevernas prestationer vaksamma på att den egna måttstocken inte alltid är andra lärares. En likvärdig bedömning behöver vara bred.

För det andra krävs högkvalitativa, centralt utvecklade och bedömda prov. I Sverige har nationella prov sedan införandet varit tänkta att fungera som second opinion i lärarens betygssättningsprocess. Samtidigt bedömde i många år läraren alltså själv de egna elevernas provsvar och texter. En second opinion ska inte ges av den som ska tas emot den. Då är det helt enkelt inte en second opinion. Men. De externa provens värde som second opinion beror inte enbart på införandet av central rättning. Också centralt anställda bedömare måste visa förmåga att leverera tillförlitliga resultat. En krokig linjal gör inga raka streck. Och på den här punkten duger helt enkelt inte svenskämnesproven av idag, givet vad vi vet om deras tillförlitlighet (Tengberg & B Skar, 2017, Borgström & Ledin, 2014). De kommer från helt andra traditioner än den storskaliga mätningen. En likvärdig bedömning behöver vara vass.

Och för det tredje behövs slutligen ett klokt sätt att vikta lärares betyg med de externa provresultaten. Jag skriver klokt, för jag vill mena att det inte räcker att sammanvägningen är rättvis i teknisk bemärkelse. Här utgör den senaste betygsutredningen (Henrekson m.fl., 2025) ett intressant exempel. Utredningen är ett synnerligen grundligt arbete. Alternativ modelleras och övervägs. Vid sidan om utredningens dryga 1000 sidor plus bilagor finns en liten skrift som heter "Allt du behöver förstå - Ett likvärdigt betygssystem". Där sammanfattas den kalibrerings- och sammanvägningsmodell som föreslås i åtta steg. Jag vill nu bjuda in läsaren, som helt säkert är både välutbildad och vuxen, till ett experiment. Nedan återges utredningens åtta stegs-procedur i direktcitat. Läs noggrant igenom stegen ett par varv och försök följa med, gärna med papper och penna. Försök sedan förklara för någon hur det föreslagna systemet ska fungera.

1. Lärarna sätter betyg baserat på egna betygsunderlag. Dessa betyg fungerar som direkt återkoppling till elever och vårdnadshavare.
2. De lärarsatta betygen utgör grund för beräkning av ett genomsnittligt individuellt betygsvärde (det som i dag kallas meritvärde, betygspoäng eller jämförelsetal).
3. Ett genomsnittligt betygsvärde för skolan/programskolan beräknas baserat på elevernas individuella betygsvärden.
4. Eleverna genomför ett flertal nationella slutprov i grundskolan respektive gymnasieskolan. Elevens provresultat från samtliga slutprov räknas ihop till ett samlat genomsnittligt individuellt provresultat.
5. Ett genomsnittligt provresultat för skolan/programskolan beräknas baserat på elevernas individuella provresultat.

6. Skolans/programskolans genomsnittliga betygsvärde jämförs med skolans/programskolans genomsnittliga provresultat. Skillnaden utgör grunden för kalibrering.

7. Elevernas individuella genomsnittliga betygsvärden kalibreras så att skolans/programskolans genomsnittliga betygsvärde justeras till nivå och spridning motsvarande skolans/programskolans genomsnittliga provresultat.

8. Elevens kalibrerade betygsvärde (70 %) och elevens genomsnittliga individuella provresultat (30 %) vägs sedan samman till ett meritvärde.

(Statens offentliga utredningar, 2025, sid. 8–9)

“ Likvärdighet handlar om rättvisa och är inte enbart en teknisk fråga.

Hur gick det? Min gissning är att det inte var helt enkelt. Proceduren söker balansera lärarbedömningars bredd med nationella slutprovs skärpa. Den ska i teknisk mening göra meritvärdet så likvärdigt som sinnevärlden bara tillåter, detta är grundligt modellerat, samtidigt som det ska strama åt kopplet om skolföretagen i den av marknadskrafter styrda svenska skolektorn. Jag tvivlar inte på detta. Men komplexiteten. Hur ska eleven begripa sitt eget meritvärde? Och vem ska förklara det för eleven? Läraren är med i det första steget. Sedan följer en serie nominaliseringar och passiver innan Frankensteins meritvärde landar i elevens brevlåda. Eleven har då redan lämnat skolan.

Likvärdighet handlar om rättvisa och är inte enbart en teknisk fråga. Rättvisa upplever vi när vi förstår och känner tillit till det system vi lever i. Det återstår att se om det kan uppnås i ett så blackboxat system som det som föreslås. Det finns fler saker som skaver i utredningen. Den nämner inte något alls om lärares bedömningskompetens. Inte heller är den särdeles detaljerad i hur den gäckande tillförlitligheten i de nationella slutproven plötsligt ska uppnås utan att tumma på förebildligheten. Men det är begripligheten och därmed i förlängningen legitimiteten som bekymrar mig mest. Också ett brett och vasst betygssystem behöver vara begripligt för att vara likvärdigt. Jag är rädd att den nya meritvärdesproceduren kommer att bli en både oförstådd och missförstådd skapelse.

Jag lämnar över stafettpinnen till docent Mette Vedsgaard, VIA University College, med följande fråga:

Någon sa att de stora språkmodellerna ryckt under mattan för många av våra tankar om utbildning, men att vi inte riktigt förstått det än. Miniräknaren ändrade hur vi löser matematiska problem men den förtog inte värdet av att kunna multiplikationstabellen. Vilka läs- och skrivdidaktiska insikter är viktigast att på kulturkonservativt manér bevara när skolan nu ofrånkomligen genomgår en AI-transformation?

Referenser

Borgström, E., & Ledin, P. (2014). Bedömarvariation: Balansen mellan teknisk och hermeneutisk rationalitet vid bedömning av skrivprov. *Språk och stil*, 24, 133–165. DiVA.

Henrekson, M., Persson, K. I., Anker-Hansen, J., Karlsson, M., & Theander, H. (2025). *Ett likvärdigt betygssystem* (No. SOU 2025:18; Volym 1). Regeringskansliet.

Statens offentliga utredningar. (2025). *Ett likvärdigt betygssystem. Kortversion* (No. SOU 2025:18; SOU). Regeringskansliet.

Tengberg, M., & B Skar, G. (2017). Hur tillförlitligt är det nationella provet i läsning i åk 9? *Utbildning & Demokrati – tidskrift för didaktik och utbildningspolitik*, 26(2), 113–137. <https://doi.org/10.48059/uod.v26i2.1083>